

Moje otroštvo na Javorniku

Živeli smo v hiši, ki jo je moj oče podedoval po starših. Oče Jožef, Joža, kot so ga klicali, je delal v železarni, in sicer v obratu na Javorniku, mama Ivanka je bila gospodinja, kot večina takratnih mam. Rodile smo se jima tri hčere, starejša Milena, nato jaz in čez leta mlajša Jožica. Moj spomin seže v konec druge svetovne vojne, ko je oče prišel iz partizanov in ga nisem več prepoznala. Takrat sem bila v četrtem letu starosti. Začetek v novi svobodni državi ni bil lahek. Vsega je primanjkovalo in z živilskimi kartami smo povojna leta lahko dobili le najnujnejša živila. Kljub temu je ljudi vodila vera v boljši jutri. Gradili so ga tudi s prostovoljnimi - udarniškim delom. Naziv udarnik so dobili le najbolj zagnani, med katerimi je bil tudi moj oče. Udarniška izkaznica je mami pomagala pridobiti kak kos blaga več, pa še za tega se je morala sredi noči postaviti v vrsto pred trgovino.

Naši starši so za preživetje svoje družine izkazali veliko iznajdljivosti. Pri vsaki hiši je bil skrbno obdelan vrt, iz katerega se je družina oskrbovala z zelenjavo. Ker ni bilo zamrzovalnih omar, je mama zelenjavo pridno vlagala v kozarce, predvsem kumarice in stročji fižol. Tudi paradižnikova mezga je nastajala doma. Iz sadja, ki je raslo ob hiši, je kuhala marmelado in kompote. V jeseni smo pospravili endivijo v toplo gredo in v hladno klet. Tako je zdržala tudi do novega leta. Poseben dogodek je bil v jeseni ribanje zelja. Glave je bilo treba očistiti in narezati na veliki rezalnici. Starejša sestra si je skrbno umila noge, obula bele nogavičke in zlezla v sod ter s prestopanjem tlačila zelje. Seveda ga je bilo treba primerno nasoliti. Nazadnje so ga pokrili z deščicami in obežili s kamni. Kislo zelje smo pojedli do pomladi, ko je pognal regrat. Tega smo pojedli veliko, najraje s toplim krompirjem ter prelitim s toplo zaseko in kisom. Mama je gojila tudi kokoši, oče pa zajce. Ker je bilo skoraj pri vsaki hiši nekaj živali, so ustanovili Društvo rejcev malih živali, kjer so se rejci le-teh oskrbeli s hrano zanje. Ko so petelinčki ali zajčki primerno zrasli, so postali naše nedeljsko kosilo. Eno soboto petelinček, drugo zajček. Ker takrat ni bilo hladilnikov, je mama odnesla meso v hladno klet, ga prekrila s cunjjo, prepojeno s kisom in poveznila čez cedilo, da ne bi kakšna žival prišla blizu. Čeprav sem imela živali rada, sem s slastjo pripravila svoj kos mesa. Nisem razmišljala o ubogih živalih, sploh pa smo zanje lepo skrbeli. Starši so nas otroke že zelo zgodaj z različnimi opravili vključevali v delo. Vsak dan

proti večeru smo spustili kokoši (kure) iz kokošnjaka (kurnika). Eden od otrok je dobil odgovorno nalogo - paziti na kure, da niso zašle na njivo, kjer so brskale po rahli prsti za črvički. Delo je bilo opravljeno, ko so kure z mrakom same odšle spat v kurnik. Drugo opravilo je bilo krmljenje zajcev in skrb za čistočo zajčnikov. Prva leta po vojni smo redili tudi pujska. Ker smo na vrtu pridelali premalo zanj primerne hrane, sva s starejšo sestro nabirali po grabnih užitne zeli, ki jih je mama skupaj s peso skuhala zanj. Okoli novega leta je prišel k nam Kristanov Pavel, rekli so mu Kristanov Pavlček, majhen in okrogel, in našemu cvilečemu pujsu je spustil kri, ki jo je mama skrbno ujela v skledo. Dva dni se je vse dogajalo okrog predelave našega pujsa v užitno hrano. Nastajale so krvavice, pečenice, želodčki, meso so nasolili in namočili v slanico. Mama je cvrla maščobo in jo shranila v posode - deže. Nastala je tudi zaseka (zaska). Klobase in želodčke smo takoj odnesli v Trebež k Plasinu v dimno kamro, da so se dobro presušili. Kasneje smo tja odnesli tudi kose mesa. Najmanj od vsega sem marala godljo, ki je ostala od krvavic. Nobene hrane nismo zavrgli.

Po špecerijo smo hodili v trgovino k Štravsu, ki je bila nasproti Čebularja. To se je zgodilo enkrat, redko dvakrat na mesec. Mama je vzela s seboj eno od hčera, da ji je pomagala vleči voziček, na katerega je naložila nakupljeno. »Fasnga« je obsegala: več kilogramov moke (vrečo iz blaga je bilo treba prnesti s seboj), sladkor (ki je bil na začetku rdeč in se je sprijemal), olje in kis (tudi steklenice smo morali prnesti s seboj), mast (bila pakirana v manjših zabojčkih, obdana s papirjem in so jo odrezali z nožem in zavili v papir, enako je bila pakirana marmelada), zdrob in riž, navadno milo, kasneje tudi pralni prašek Radion, globin za čevlje (ki smo jih čistili vsako soboto, saj so bile ceste makadamske in prašne), sidol (za čiščenje kljuk na vratih in kotlička na štedilniku) in morda še kaj. In nazadnje še 10 dekagramov težko pričakovanih bonbonov, ki so vabili iz steklene posode in jih je bilo prav tako treba nasuti v vrečko in stehtati. Po mleko smo hodili v mlekarino, kjer je »mlekarca« iz velikih kangel zajemala mleko z mericama za en liter in pol litra ter ga nalivala v naše kanglice. Mleko je mama doma takoj zavrela. Ker se je v poletnih mesecih rado sesirilo, smo raje hodili ponj h kmetu na Koroško Belo. Poleti je mama mleko tudi kisala. Za pecivo je porabila smetano z zavretega mleka. Meso smo kupovali redko, le kadar ni bilo domače oskrbe. Takrat je bila v nedeljah običajno goveja juha in meso iz juhe, pražen (tenstan) krompir, solata in kompot ali jabolčni zavitek (štrudelj). Po

možnosti je mama nekaj mesa še prihranila za okisano meso s kuhanim jajcem. Za petčlansko družino je bilo treba peči kruh enkrat do dvakrat na teden. Kruh smo nosili peč k peku Čebularju. To je bil poseben postopek. Dan pred peko je mama poslala eno od nas hčera k peku po listek, h kateri peki prinesemo. Zamesila je testo, nanj nalepila listek s priimkom in ga skrbno zavila v prtič in položila v pehar. Pozimi je bilo treba pehar zaviti v deko, da se testo ne bi »prehladilo«. Poleti pa so prežale druge nevarnosti. Bosonog si lahko zadel ob nevidni kamen in se prevrnil s peharjem vred. Tako je bila nošnja kruha k peku kar odgovorno opravilo. Pek je testo zvrnil na lopar, premazal s črno kavo, zarezal z nožem in ga porinil v peč. Čez eno uro je bilo treba po pečeni kruh. Poleti ni bilo prijetno nesti vroči hlebec domov, pozimi pa si si ga pritisnil na prsi in te je prijetno grel. Z eno roko sem tiščala hlebec, z drugo pa poiskala mesto, kjer se je hlebec v peči tiščal drugega in odškrtnila (oškrabala) košček toplega kruha. Običajno sem bila za to doma okregana, vendar se tudi drugič nisem mogla upreti skušnjavi. Moja starša sta veliko svojega časa namenila skrbi za preživetje družine. Imela pa sta tudi vsak svoje hobije. Mama je lepo vezla in pletla. Njen najljubši vez - toledo je krasil marsikatero posteljnino. Kasneje se je bolj posvetila pletenju in njeni potomci smo hvaležno nosili njene pletenine. Očetov najljubši hobi je bilo fotografiranje. V kleti je imel delavnico in v kotu le-te si je naredil temnico, kjer je razvijal filme in izdeloval fotografije. Kadar je izdeloval fotografije, sem ga smela v temnici opazovati pri delu. Temnica je bila osvetljena z rdečo lučjo. V povečevalnik je vtaknil film in skozi objektiv osvetlil papir. Ta je nato romal v kadičko z razvijalcem. Ko je bila »slika rojena«, je potovala v kadičko z vodo, nato pa v kadičko s fiksirjem. Od tu so fotografije romale v škaf v naši pralnici, kjer so se dobro sprale. Naprej smo delo opravile običajno me sestre. Fotografije smo z licem nalepile na svetlečo kovinsko ploščo, z gumijastim valjem dobro iztisnile vodo in zrak izpod njih in jih posušile v sušilnem stroju. Oče je fotografije pregledal in obrezal s strojčkom, da je nastal nazobčan rob. V njegovem času so obvladali le črno-belo tehniko. Ker so tedaj le redki imeli fotoaparati in znali rokovati z njim, je večkrat delal po naročilu. Slikal, kot smo temu takrat rekli, je za osebne izkaznice, rojstne dneve, na izletih, ... Za organizacijo Zveza borcev je iz fotografij, ki so jih posodili svojci, naredil preslikave vseh žrtev NOV z Javornika in Koroške Bele. Zelo je ljubil naravo in s svojim fotoaparatom je ujel veliko lepih motivov.

Otroci z Javornika smo hodili v šolo na Koroško Belo. Pot nas je vodila po klancu na glavno cesto, mimo gostilne Pri Koniču, čez železniško progo in mimo vhoda v tovarno, Jakobove kmetije, Muleja, čez potok Javornik, mimo Žvaba, Lukana, telovadnega društva Partizan in mimo Štefanca, Dežmana in Menikove domačije. Na vratih šole nas je pričakala stroga Otrinova mama, ki je bila hišnica v šoli in je skrbno pazila, da nismo prinesli na čevljih s seboj v šolo preveč blata ali snega. Pred vstopom smo se morali z metlo temeljito očediti. Takrat je bilo moje izobraževanje sestavljeno iz štirih razredov osnovne šole in štirih razredov nižje gimnazije. Kasneje je iz tega nastala osemletka. Pouk smo začeli s pionirskim pozdravom: »Za domovino, s Titom naprej!« Včasih je kak nagajivec v pozdravu kakšno besedo obrnil drugače, seveda ga je učiteljica za to predrznost ostro okregala. Običajno smo zapeli tudi pionirsko himno. Ne vem, koliko kitic je imela, vendar dve še vedno znam: »Mi smo slovenski pionirji, najmlajši borci, borci za prostost, mi vsi in naši komandirji storili bomo, kar veli dolžnost. Starejši bratje priborili ste vsem nam zlato svobodo, mi mlajši bomo se trudili, da izgradimo svobodno zemljo.« Na svoje učitelje, takrat smo jih nazivali s tovariši in tovarišicami, imam lepe spomine, posebno na strogo učiteljico slovenskega jezika Marijo Dolgan in učiteljico matematike Francko Udir. Mogoče sta prav oni dve zaslužni, da sem tudi sama šla po njuni poti. Tako kot je bilo takrat skromno naše življenje, tako so bili skromni tudi naši učni pripomočki. Računica in čitanka do četrtega razreda, kasneje po ena knjiga za »glavne« predmete. Zvezki so imeli hrapav papir in črnilo se je rado razlivalo po listu. Pisali in škripali smo z navadnimi peresi, črnilo pa nam je učiteljica nalila v črnilnike. Naše torbe niso bile preobremenjene, prav tako ne naši starši, saj smo si znali sami tovariško pomagati. Moja mama se je z mojo šolo ukvarjala le, če me je izprašala naučeno pesem. Tovarišica Dolganova je posebno ljubila Franceta Prešerna, zato smo se morali na pamet naučiti kar nekaj njegovih pesmi. Govorilnih ur ni bilo, le roditeljski sestanki, na katerih so javno povedali naše grehe. V šolo smo hodili tudi ob sobotah, prosti smo bili le za državne praznike, 14 dni zimskih počitnic in poletne, ki so bile nekaj dni daljše kot sedaj. Počitnice smo v glavnem preživljali doma med delom, igro in krajšimi izleti. Z leti se je obseg domačih opravil večal. S starejšo sestro sva si delili pomivanje in brisanje posode ter ribanje kuhinje in stopnišča. Vsako soboto smo pograbili pesek okoli hiše, opleli novo zraslo travo, odpeljali šaro od hiše. Ko sva dobili še mlajšo sestro, je Milena običajno oprala plenice, meni je bilo naloženo

varstvo. Ker nisem hotela zamuditi igre, sem z njo na hrbtu sledila drugim otrokom. Nekaj poletij smo napravljali drva. Oče in mama sta obsekavala (špacala) smrekove veje, s sestro pa sva jih vlačili do poti, od koder so jih s konjsko vprego odpeljali domov. Nabirali smo zdravilna zelišča in gobe, ki jih je mama posušila za zimo. Pri vsaki hiši je bilo nekaj otrok. Ko so v naši ulici zgradili prve javorniške bloke, se je število otrok precej povečalo. Deklice smo rade igrale »risentanc«. V pesek smo narisale lik s petimi polji. V položaju na eni nogi smo morale z rahlim sunkom noge spraviti kamenček iz enega polja v drugega. Če je pristal na črti ali zunaj polja, je bil »fuč« in igro si moral prepustiti drugemu. Podobna igra je bil tudi »avionček«, ki pa je zahtevala več spretnosti pri metanju primernega kamenčka. Najraje smo se igrali igro »med dvema ognjema«. Ker žoge ni imel vsak, smo prijazno povabili k igri tistega, ki je žogo imel. Bili smo izredno gibčni in spretni. Na morje v kolonijo so hodili le otroci padlih borcev, mi pa smo se kopali v Strugah in včasih na Bledu. Struge so bile pod Belškim poljem in naravnim streliščem. To je bil zajezen bajer z mrzlo vodo, kar pa nas otrok ni motilo. Radi smo čofotali tudi v studenčkih, ki so se izlivali v bajer. Vsaj enkrat med počitnicami smo se otroci z ulice odpravili kopat na Bled. Šli smo peš z Javornika, čez Blejsko Dobravo, spustili smo se v Vintgar in čez Katarino, skozi Zasip v Grajsko kopališče. Cel dan smo se kopali, proti večeru pa smo se utrujeni in opečeni od sonca vrnili po isti poti. Se danes se čudim, kako so nam starši takrat zaupali. Z nostalgijo se spominjam otroških dni, ki sem jih do svojega štirinajstega leta preživela na Javorniku. Kljub skromnim razmeram nisem imela nikoli občutka, da sem bila za kaj prikrajšana. Starši so nam dali vse, kar so mogli, in za to sem jim še danes hvaležna.

*Niša hiša, zgrajena 1935
(last Nastja K. Prešern)*

*Pred OŠ na Koroški Beli 1956. Prvi v zadnji vrsti z leve in desne sta učiteljici Francka Udir in Marija Dolgan.
(last Nastja K. Prešern)*